

Turkish Studies

Language / Literature

Volume 13/28, Fall 2018, p. 453-468

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14666

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Aralık 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM - Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK - Dr. Öğr. Üyesi Betül KERAY DİNÇEL - Dr. Reyhan Gökben SALUK

This article was checked by iThenticate.

AKSARAY EFSANELERİNDE MİTOLOJİK İZLER*

Rabia GÖKCEN KAYABAŞI* - Tuğba AYDOĞAN**

ÖZET

Mitoloji toplumların, insanı, tabiatı ve evreni anlamlandırma çabası sonucu bilinçlerinde oluşturdukları olağanüstü özelliklere sahip yaratılış öyküleri olarak tanımlanan mitleri konu alan, araştıran ve yorumlayan bilimdir. Mitler, medeniyetlerin fikir dünyasının ve psikolojisinin birer yansıması olarak kabul edilen kutsal metinlerdir. Dünya üzerindeki her kadim medeniyetin oluşturduğu bir mitolojik sistem vardır. Tarihi çok eskilere dayanan Türkler de bu kadim medeniyetler arasındadır. Türk mitolojik sistemini, Türklerin yıllar boyunca sahip olduğu değer yargıları ve bunlara bağlı uygulamalar oluşturmaktadır. Türk dünya görüşü ve kültürünün ilk örneklerini yansıtan mitolojik metinler, inançlarla bağlantılı halk anlatılarını etkilemiş ve onlar üzerinde birtakım izler bırakmışlardır. Mitolojik metinlerdeki bu özellikler çeşitli halk anlatılarında konu, motif, inanç unsuru ve uygulama biçimi olarak canlılığını devam ettirmektedir. Halk kültürünün sözlü ürünlerinden olup belirli kişi, yer ya da olaylar hakkında anlatılan olağanüstü özellikteki hikâyeler olan efsaneler, bu anlatılardan biridir. Bu çalışmada, Türk dünyasını şekillendiren mitolojik unsurların, Anadolu kültür mirasının en net görüldüğü yerleşim yerlerinden birisi olan Aksaray'da anlatılan efsaneler üzerindeki izleri değerlendirilmiştir. Aksaray efsaneleri; tasnif sırasına göre ele alınarak, efsanelerde karşılaşılan motif ve kavramlar atalar ve tabiat kültürleri başta olmak üzere Türk mitolojik sistemindeki belli başlı unsurlarla ilişkilendirilip halkbilimi uzmanlarının görüşleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu metinler incelendiğinde, ilkel toplum insanının değerler sistemini yansıtan

* Bu makale Aksaray Efsaneleri adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Aksaray Efsaneleri, Tuğba Aydoğan, 2018, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, E-posta: rabiagokcen@hotmail.com

** Bilim Uzmanı, E-posta: xtbx88@gmail.com

mitlerin inanç ürünü olan efsaneleri konu, motif, inanç ve bu inanca bağlı uygulama alanlarında etkilediği açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Efsane, mitoloji, Aksaray efsaneleri, Şamanizm, Türk mitolojik sistemi

MYTHOLOGIC EVIDENCES IN AKSARAY LEGENDS

ABSTRACT

Mythology is a discipline that explores, mentions and interprets myths that are defined as creation stories with extraordinary features that people create in their mind as a result of consciousness of trying to make sense of humans, nature, and the universe. Myths are sacred texts which are accepted as a reflection of the world of ideas and psychology of civilizations. There is a mythological system formed by every ancient civilization on the world. Turks whose history dates back to ancient times are one of these ancient civilizations. The Turkish mythological system composes of the value judgments that Turks have created over the years and the practices connected to them. Mythological texts reflecting the first examples of Turkish worldview and culture have influenced and left some traces on people's stories related to beliefs. These features in mythological texts are still alive as subjects, motifs, beliefs and practices in various folk stories. Legends, one of the verbal products of folk culture and they told about certain persons, places or events are among these stories. In this study, the mythological elements that shaped the Turkish world were evaluated on the legends described in Aksaray, which is one of the settlements where the Anatolian cultural heritage is seen most clearly. Aksaray legends handled according to classification category; motifs and concepts encountered in legends have been associated with certain elements in the Turkish mythological system, especially ancestors and nature cults, and tried to be explained in the light of the opinions of folklorists. After observing the relevant texts, it has been clearly observed that the myths reflecting primitive society human's value systems affects legends which are a faith product in topic, pattern, faith and application areas connected to this faith.

STRUCTURED ABSTRACT

In this article, the relation between 150 legend texts obtained from written sources and compiled in Aksaray on the basis of postgraduate thesis named as 'Aksaray Legends' and Turkish mythology was examined. During the thesis study, it was determined that Aksaray legends are nourished with Turkish mythology system as well as Islam religion, and in this context, the subject of the article was found as remarkable. Questions such as "Do Aksaray legends have a relation with Turkish mythology?", "If so, what is the dimension of it?" and "In what ways this connection is established?" formed the fundamental problem of the study.

The old religion of Turks is a wide system involving Tengrism, magic and spell system of Shamanism, antecedents and nature cults, proprietor

concept, totemism and animatism. Even if religion systems of societies change, it is seen that elements of old religion continue its existence in many cultural fields or gain a different feature by blending with new elements of religion. As a result of this situation, it is rather natural that verbal products which are directly connected with the religion system of societies make some marks on each other according to the relation of precedency- recency. Turkish mythology forming the first samples of Turkish world-view, value judgements and culture is the subject, pattern, element of religion and application type in Aksaray legends.

It can be said that Aksaray legends classified by four main topics such as respectively religious legends about individuals, legends about historical people, places and events, legends about nature and legends about extraordinary presences, powers and events, are connected to Turkish mythology system. It is determined in the chapter of religious legends about individuals, people who are believed to have a miracle, are connected to the antecedents cult which has an important place in the religion of Turkish public and Turkish mythology. The legends in this chapter were explained within the frame of subject, pattern, religion and application such as particularly antecedents cult, offering a sacrifice, belief of mausoleum, horse and deer - the hero's assistant, recognition of the absence and future. The chapter of legends about historical people, places and events is the chapter where the determination of mythological connection is the least. In fact, mythological connections have not been found in the legends about the names of settlements which are a subsection of historical legends. However, the mythological findings of some legends about extraordinary historical places are remarkable. It is observed that nature cults such as trees, mountain, hill, water (stream, spring, lake) take part on the basis of legends about nature which is one another chapter, and these cults continue its existence until today by blending with the elements of Islam. Finally, in the chapter of legends about extraordinary presences, powers and events; the legends about the presences such as al karısı (al avradı, albastı), kırk bastı, karabasan, having an important place in Turkish mythology, and whose big part shows demonological features, constitute the majority.

In this study; it is concluded that the legends in Aksaray, one of the settlements where the cultural heritage of Anatolia is most clearly seen, are closely connected to Turkish mythology system. When this connection is examined, it is concluded that many elements belonging to the Shamanist period have implicitly continued its existence in the Islamic religion system and have emerged with folk narratives at certain times.

Keywords: Legend, mythology, Aksaray legends, Shamanism, Turkish mythological system.

Giriş

Tüm bilginlerin kabul edebileceği, mitlerin bütün tür ve işlevlerini içerebilecek bir mit tanımı yapabilmenin oldukça güç olduğunu belirten Eliade, kapsamlı olması sebebiyle en az kusurlu olduğunu düşündüğü mit tanımını şu şekilde yapmıştır:

Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, başlangıçtaki masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğüstü varlıkların

başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir yaratılışın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklardır. Özellikle başlangıçtaki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını (ya da yalnızca "doğaüstü" olma özelliğini) gözler önüne serer. Sonuç olarak, mitler, kutsal (ya da doğaüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler. İşte Dünya'yı gerçek anlamda kuran ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akınıdır. Dahası, insan bugünkü durumunu, ölümlü, cinsiyetli ve kültür sahibi bir varlık olma özelliğini doğaüstü varlıkların müdahalelerinden sonra edinmiştir (Eliade 2001: 15-16).

Dogmanın temeli olarak kabul edilen mitler, tanrılar ve yarı tanrılar hakkında anlatılan olağanüstü anlatılardır. Yine olağanüstü özelliklere sahip yakın geçmişte ve günümüzde oluşabilen anlatıların bir kısmı ise efsane olarak değerlendirilmektedir. Efsane, "Gerçek veya hayalî belirli bir kişi, olay ya da mekân hakkında anlatılan (doğruluğuna) inanılan bir hikâyedir" (Jason 1971: 134).

Mitler, günümüzde etkisini devam ettirseler de kesin anlamda geçmişe ait anlatılardır (Bascom 2003: 77). Anlatmaya dayalı türler arasında mite en çok benzeyen tür efsanedir. Sakaoğlu bu münasebeti inanç kavramı üzerinden ele alarak şu ifadelerde bulunmuştur: "Mit ile efsanenin birbirine en yakın olan tarafları her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmesidir. Anlatıcı ve dinleyici mit ile efsaneyi gerçek olarak kabul eder" (Sakaoğlu 1992: 23). İnanç kavramı yönünden büyük bir benzerlik gösteren bu iki türdeki kahramanlar ise birbirinden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Mitlerde, kahramanlar tanrı ve yarı tanrı olarak karşımıza çıkar ki bu sebepten inançların kutsal metinleri olarak değerlendirilirler; buna karşılık efsanelerde, tarihî ya da dinî kahramanlara yer verilmektedir. Mitin tarihî devrini belirlemek imkansızdır bu anlatımlar çok eski zamanlarda oluşmuşlardır. Efsaneler ise mitlere göre daha yeni zamanda meydana gelmiştir (Ergun 1997: 46-47).

Mitler ile efsaneler arasında, mitlerin kâinatla ilgili unsurların insan şuuruna yansıyan hayalî fakat inanılan anlatımlar, efsanelerin ise değiştirilmiş de olsa tarihî hadiseler ve şahsiyetler etrafında oluşmuş anlatımlar olmalarından doğan farklılıklar olmasına rağmen, her ikisinde de fantastik unsurların yer alması tematik, her ikisinin de gerçek olduklarına inanılması gibi ideolojik benzerlikler vardır (Çobanoğlu 2001: 77).

Görüldüğü üzere birbirine oldukça benzeyen ve kimi araştırmacılar tarafından birbirinin devamı olarak düşünülen bu iki türden günümüze daha yakın zamanda oluşan efsanelerin, mitlerden ve onlara bağlı mitolojik unsurlardan etkilenmesi oldukça doğaldır. Birbirinin devamı olarak görülen bu iki tür arasında büyük benzerlikler olduğu, efsanelerin beslendiği temel kaynaklardan birinin mitolojik unsurlar olduğu görülmektedir.

Yazılı kaynaklarda İslamiyet'ten önceki Türk mit ve destanlarının orijinal tam metinleri mevcut değildir. Türk, Arap, İran, Çin vb. kaynaklardaki dağınık bilgiler Türk destan geleneğinin çok eski devirlere giden bir tarihi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu metinlerin birçoğu sözlü gelenekte muhafaza edilmiştir (Kayabaşı R. G. 2016: 231).

Toplumların sözlü gelenek ile günümüze ulaşan kültürel ürünü olan mitler, tarihi süreç içerisinde destan, masal, efsane gibi sözlü ürünleri etkilemiş, onlarda çeşitli izler bırakmıştır. Mitlerde karşılaşılan konu, motif, inanç unsurları ve bu inançlara bağlı gelişen uygulamalar varlıklarını, halk edebiyatının anlatmaya dayalı türleri arasında devam ettirmiştir.

Bu çalışmada, Aksaray Efsaneleri adlı yüksek lisans tezinde yer alan, Aksaray ili sınırları içerisinde derlenen ve yazılı kaynaklardan elde edilen 150 efsane metninin, Türk mitolojisiyle bağlantıları incelenmiştir. İnceleme, Aksaray efsaneleri tasnif sırasına göre yapılmıştır. Bu sebeple inceleme bölümüne geçilmeden Aksaray efsanelerinin tasnif çalışmasına yer verilmiştir. Aksaray efsaneleri dört ana başlık altında şu şekilde tasnif edilmektedir:

“I. Şahıslar hakkında anlatılan dinî efsaneler

A) Hayalî veya kimliği belirsiz şahıslarla ilgili efsaneler

B) Gerçek ve tarihî şahıslarla ilgili efsaneler

II. Tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler

A) Tarihî kişilerle ilgili efsaneler

B) Tarihî yapılarla ilgili efsaneler

C) Yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneler

III. Tabiat ile ilgili efsaneler

A) Ağaçlarla ilgili efsaneler

B) Dağlarla ilgili efsaneler

C) Derelerle ilgili efsaneler

D) Göllerle ilgili efsaneler

E) Höyüklerle ilgili efsaneler

F) Mağaralarla ilgili efsaneler

G) Pınarlarla ilgili efsaneler

H) Taşlarla ilgili efsaneler

I) Tepelerle ilgili efsaneler

IV. Olağanüstü kişi, yaratık ve olaylarla ilgili efsaneler

A) Kader ve ölüm ile ilgili efsaneler

B) Olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler

C) Şekil değiştirme efsaneleri” (Aydoğan 2018: 34-35).

İnceleme

1. Şahıslar Hakkında Anlatılan Dinî Efsanelerdeki Mitolojik İzler

Aksaray’da şahıslar hakkında anlatılan dinî efsanelerde; veli, dede, baba, hoca, imam gibi sıfatlarla anılan kişilerin kerametlerine yer verilmektedir. “Bu kişilerin, Allah’ın sevgili kulları olduklarına ve buna bağlı olarak kendilerine birtakım olağanüstülükler bahşedildiğine inanılmaktadır” (Çıblak Coşkun 2013: 1206). Keramet sahibi olduğuna inanılan kişiler, Türk-İslam inancında veli kavramıyla ifade edilmektedir. Türk-İslam inancında özel bir yeri olan veli kavramı zaman içerisinde bir kült haline gelmiştir. Ocak’a göre bir velinin kült içerisinde değerlendirilebilmesi için şu unsurlara bakmak gerekmektedir:

1. Veli adına yapılmış bir mezar, türbe ya da kendisinden kaldığına inanılan birtakım eşyalar bulunması,

2. Söz konusu mezar, türbe ya da eşyanın herhangi bir maksatla ziyaret edilmesi ve bu ziyaretler sırasında adak ve kurban verilmesi,

3. Veli ile ilgili ya da onun adının geçtiği birtakım sözlerin var olması (Ocak 1992: 9).

Kendisiyle ilgili maddi ve sözel unsur bulunan, bu maddi unsur çevresinde gelişmiş bir ritüelin varlığından söz edilebilen Allah dostu kişiler, veli kültü bağlamında değerlendirilebilir. Aksaray'da anlatılan dinî şahıslarla ilgili efsaneler (menkıbeler) incelendiğinde bu anlatıların Türk halk kültüründen beslendiği görülmektedir. Dinî efsanelerdeki temel motiflerin Türk mitolojisiyle, özellikle Türk halk inancında önemli bir yere sahip olan atalar kültü ile bağlantılı olduğu dikkat çekmektedir. Bu konuda Bayat (2007b: 81) atalar kültürünün zaman içerisinde özelliklerini koruyarak ocaklara dönüştüğünü, İslam'ın kabulünden sonra ise evliya kültürünün oluşmasında temel rolünü oynadığını belirterek bu bağlantıyı doğrulamaktadır.

Tarihin en eski zamanlarından beri Orta Asya bozkırlarında mezarların öneminin, atalara duyulan saygı ve tapınma duygusundan kaynaklandığı sadece gözlemlerle bile saptanabilmektedir (Roux 1999: 188). Türk ataerkil yapısına dayanan ve Türk toplulukları arasında en yaygın inançlardan olan atalar kültü, ölmüş ataların yüceltilmesi ve onların ruhunun kendilerine yardımcı olmasını dilemek içindir (Kaya 2015: 65-66). Kafesoğlu (1998: 304) ölmüş atalara saygı olarak tanımladığı atalar kültürünü baba hukukunun inanç sahasındaki belirtisi olarak yorumlamaktadır. İslam öncesi dönemdeki bu inanç, Aksaray efsanelerinde canlılığını devam ettirmektedir. Aksaray menkıbelerinde yer alan atalara kurban sunma ritüeline Adak, Çapan Dede, Yağmur Baba efsaneleri örnek olarak gösterilebilir. Bu menkıbelerde; türbelerde velilerin aziz ruhları için kurban sunma ve Allah dostu bu kişilerden bazı dileklerde bulunma gibi uygulamalara yer verilmektedir. Aksaray menkıbelerinde mezara yapılan saygısızlığın cezalandırılması konusuyla ilgili olarak Battal Gazi'nin Torunu, Sancılı Baba 1, Sancılı Baba 2, Şeyh Hamza Baba 2 efsaneleri anlatılmaktadır. Aksaray'da derlenen örnekler dışında Anadolu'nun birçok yerinde velinin, mezarına verilen zararı cezalandırmasıyla ilgili efsaneler anlatılmaktadır.

Velinin öldükten sonra kerametlerine devam ettiğine dair anlatılan menkıbelerin büyük bir kısmı, velinin mezarının bulunduğu inanılan mekânlar hakkındadır. Halk tarafından büyük saygı duyulan menkıbe kahramanlarının mezarları zaman içerisinde birer türbeye dönüşür. Söz konusu mekânlar halk tarafından ziyaret edilmekte, dua edilmekte ve velinin ruhundan yardım istenmektedir. Bu inancın sonucu; türbelerde mum yakma, taş yapıştırma, türbe başındaki ağaçlara bez bağlanma türbe başındaki ağacın meyvesini yeme ve hatta türbenin toprağı yalama gibi uygulamalar oluşmuştur (Alptekin 2014: 109). Bu uygulamaların büyük bir kısmının İslam öncesi Türk inancından beslendiği düşünülmektedir.

Selçuk Peker, atalar kültürünün Aksaray'da uygun bir altyapısı ve sosyal ortamı olduğunu belirtip bu kültürün özelliklerini şu şekilde özetlemiştir: "Atalar canlıdır, olağanüstü özellikler taşır, mükafatlandırılır, şifa dağıtır, ibadetlerini aksatmaz, cezalandırır, iyi birer savaşıdır, yardım ister, birbiriyle akraba veya arkadaşır" (Peker 2015: 127-130). Aksaray'da derlenen menkıbelerin hemen hepsinde Peker'in belirttiği özelliklerden en az biri bulunmaktadır.

Türk mitolojisinde kahramanın dostu ve yardımcısı olarak görülen at, gök kökenli ve göğe benzeyen bir hayvan olarak düşünülmektedir (Roux 2011: 35). Ali Baba Efsanesinde, savaş zamanları Ali Baba'nın atıyla beraber türbesinin üzerinden yeryüzüne süzülerek indiği rivayet edilmektedir. Roux'un ifadelerindeki gibi Ali Baba Efsanesinde at, kahramanın dostu olarak gök ile bağlantılı bir şekilde yer almıştır.¹ Şamancıl mitolojide at, 'ölüm hayvanı' ve mistik yolculuktaki rolüyle de yer

¹ Ali Baba Efsanesinin aynısı; Ali Baba ile aynı köyde (Gökçe) yaşadığına inanılan Şammaz Baba ve türbesi hakkında anlatılmaktadır. Şammaz Baba 3 Efsanesine göre, Şammaz Baba'nın savaş zamanlarında atlarla birlikte gökten türbesine indiği rivayet edilir. Bu durum aynı efsanenin farklı veliler üzerinden anlatılmasına örnek oluşturmaktadır.

almaktadır. Bu mistik yolculukta at, şamanın havaya uçmasını ve göğe çıkmasını sağlar. Atın, öleni öbür dünyaya taşıdığına ve bu dünyadan başka dünyalara geçişi gerçekleştirdiğine inanılır (Eliade 2014: 566).

Dinî efsanelerde mitolojik izler taşıdığı düşünülen bir diğer hayvan ise geyiktir. Türk mitolojisinin erken dönemlerinde totem sayılmış geyik, gök ve yer unsurlarıyla bağlantılı bir simgedir. Türk mitolojisindeki simgesel özelliği Müslümanlıktan sonra çeşitli tarikatlarla ilgili menkıbelerde devam etmiştir (Çoruhlu 2002: 143). Anadolu'da rastlanan 'ana geyik' motifli efsanelerde annesi tarafından terk edilen bir çocuğun dişi bir geyik tarafından beslenişi konu alınmaktadır. Bu inanın temelinde, Göktürklerin anasının dişi bir geyik olduğunu anlatan efsane vardır (Karadavut ve Yeşildal 2007: 103-104). Şammaz Baba 1 Efsanesinde çoban olan kahramanın dağlarda geyikler tarafından emzirildiği rivayet edilmektedir. Türklerde hayvan ve insan arasındaki ilişki denilince akla gelen ilk hayvan olan bozkurt, zamanla yerini diğer yabancı hayvanlarla paylaşmak zorunda kalır ki geyik, bu hayvanların başında gelir (Yıldız 2011: 89).

Gaybdaki şeylerden ve gelecekte haber vermek şamanların temel vazifeleri arasındadır. Roux, şamanların esas görevinin gelecekte haber vermek olduğunu belirterek bir Kırgız şamanının şu ifadelerine yer verir:

O bayılmakta, vücudu sarsılmakta, ve kendisinden gelecek yılın tüm olaylarını okuması rica edilmektedir. O bunun üzerine, ekinin kıt mı yoksa bereketli mi olacağını, yağış alacaklar mı yoksa kuraklık mı olacağını, ve buna benzer konularda bilgi vermektedir. Dinleyiciler ise, onun bu dediklerinin gerçekleşeceğine inanırlar (Roux 2011: 118-119).

Menkıbelerde, velilerin en sık rastlanan motiflerinden birisi de müridlerini gaybda olanlardan ve gelecekte olacaklardan haberdar etme kerametidir (Ocak 2002: 150). Aksaray'da anlatılan Hacımin Efendi, Şih Mehmet 1, Kemal Baba, Nebi Hoca, Cemaleddin Aksarayî 2, Mehmet Efendi Hazretleri, Somuncu Baba 2 ve Zembilli Ali Efendi 1 adlı efsanelerde eski Türk inancında şamanların görevlerinden olan geçmişi ve geleceği bilme özelliğinin İslamî bir motif olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

2. Tarihî Kişi, Yer ve Olaylarla İlgili Efsanelerdeki Mitolojik İzler

Aksaray'da anlatılan tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler²; tarihî kişilerle ilgili efsaneler, tarihî yapılarla ilgili efsaneler ve yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneler olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Tarihî kişi ve yapılarla ilgili efsanelerde mitolojik izler görülürken yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsanelerde mitolojik bağlantıya rastlanmamıştır.³

Mitolojilerde, yaşamın sonu olan ölüm gerçeklikle karışık korkuyla karşılanmıştır. İster ilkel topluluklarda isterse günümüz topluluklarında ölüm, mistik düşünceleri doğurmuştur. Hortlak inancı ise bu mistik düşüncenin bir ürünü olarak insanın öteki dünya ile ilişkisini tamamen koparma düşüncesinin bir ürünüdür (Bayat 2007b: 286). Türk mitolojik sistemine göre hortlak, geceleri canlanıp mezardan çıkarak insanlara zarar veren hayali bir varlıktır. Bu düşünce, eski Türklerdeki ruhun ölümsüzlüğü ve geri dönebileceği inancının izleri olarak düşünülebilir.⁴ Genellikle ölümü zor olan birinin hortlayacağına inanılır (Beydili 2003: 243). Bu mitolojik bilgiler ışığında Korkmaz Hasan Efsanesinde halkın korktuğu

² Aksaray efsanelerinin tasnifi sırasında öncelikle şahıslar üzerinden anlatılan efsaneler incelenmiş, eğer bu şahıs dinî bir özellik gösteriyorsa dinî efsaneler bölümü içerisinde, din dışı özellik gösteren şahıslarla ilgili efsaneler ise tarihî efsaneler bölümü içerisinde değerlendirilmiştir.

³ Seyidoğlu (1985: 4), yerle ilgili efsanelerde yer alan hikâyelerin arkasında bir tarihî gerçeğin yer aldığını düşünmektedir.

⁴ Şamanların bir görevi de ölünün ruhunun geri dönmesini önlemek olduğu için cenaze törenlerine çağırıldığı düşünülmektedir (Eliade 2014: 237).

bir eşkıya olan Korkmaz Hasan'ın öldüğü sanılıp sonradan dirilmesi hortlak kavramıyla ilişkilendirilebilir.⁵

Türklerde eski dönemlere ait metinlerde adak kavramı, gerçekleşmiş bir dilek ya da korunma karşılığında edilen bir teşekkür olarak görülmektedir (Roux 2011: 89). Şamanizm'de ruhlara dua edebilmek için ilk önce ateşin ruhuna adak verme, bu uygulamanın en eski örneklerindedir (Uslu 2016: 284). Anadolu efsanelerinde sıkça karşımıza çıkan adak kavramı, şarta bağlanmış amaçlı bir eylemdir. Bir dileğin gerçekleşmesi hâlinde kurban kesmek, fakir giydirmek ve doyurmak, para bağışlamak gibi eylemler adak kavramı kapsamında değerlendirilebilir. Bu taahhüd yerine getirilmezse kişinin başına çeşitli olumsuzluklar hatta felaketler geleceğine inanılır (Karakurt 2011: 19). Adak Efsanesi de bu inanış çevresinde oluşmuştur. Efsaneye göre, Gökçe köyünde zengin fakat cimri bir adam akıl hastası oğlu şifa bulsun diye Şammaz Baba Türbesi'nde üç koyun adakta bulunur.

Şamanların en önemli görevlerinden birisi, hastaların vücuduna giren kötü ruhları kovarak onları iyileştirmektir. Hastanın iyileşmesi için ruhunun nereye gittiğini bilmek ve onu kötü ruhların etkisinden kurtarmak gerekmektedir. Günümüzde, Şamanist dönemin izlerini taşıyan benzer inanışlar söz konusudur. Halk arasında hoca olarak bilinen ve çeşitli usullerle hastaları tedavi etmeye çalışan şahıslar, Şaman kalıntısı kimselerdir (Ocak 2002: 148-149). Velilerin öldükten sonra da kerametlerinin devam edeceğine olan inanış sonucu, zamanla türbelere dönüşen mezarlara çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için ziyaretlerde bulunulur. Ziyarettepe Efsanesine konu olan tepe bu mekânlardan biridir. Halk, Aksaray'ın Ortaköy ilçesinde bulunan Yunus Emre'nin çile damı olduğu düşünülen Ziyarettepe'ye çeşitli istekler sebebiyle ziyarette bulunur. Bu ziyaretlerin büyük bir kısmı, çocuğu olmayan kişiler tarafından yapılmakta olup bu ziyaret sonrası dünyaya gelen erkek çocuklara Yunus, Dede Yunus, Emre gibi isimler verilmektedir. Kayabaşı (2016: 144)'na göre çocuk sahibi olmak isteyen kadınların ziyaret yerlerine gitmesi, atalar kültü bağlamında türbelerdeki kutsal gücün varlığının kabul edilmesiyle ilgilidir.

3. Tabiat ile İlgili Efsanelerdeki Mitolojik İzler

Aksaray'da ağaç, dağ, dere, göl, höyük, mağara, pınar, taş, tepe gibi tabiat unsurlarıyla ilgili anlatılan efsanelerin temelinde tabiat kültleri yer almaktadır.

Mitolojik kaynaklardan anlaşıldığı üzere dünyanın oluşumu bir düzen içerisinde gerçekleşir. Yerin gökten ayrılması, tabiat unsurlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucu gök, yeryüzü ve yeraltı dünyası oluşur (Uslu 2016: 11). Ağaç; kökleriyle yeraltına, gövdesiyle yeryüzüne, dallarıyla göğe bağlı olması sebebiyle bu üç dünyayı birleştiren önemli bir tabiat unsurudur (Kaya 2015: 118-119). Şamanizm inancında büyük bir rol oynayan ağaç bazen de göğün dayanağı ve direği olarak görülür. Genellikle yedi ve dokuz dallı olan evrensel nitelikli ağacın, yurdun merkezine ekildiği ve Şaman'ın evrensel yolculuğunda merdiven görevi gördüğüne inanılır (Roux 1994: 123). Türk mitolojisinde ağaçlarla ilgili başka bir inanış 'hayat ağacı' kavramıdır. İnanışa göre Adem ile Havva ile beraber tüm mahluklar hayat ağacından beslenirdi (Ögel 2003: 96). Hayat ağacı kavramı ile gelişen kutsallık her ağaca yüklenmemiştir. Türk mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen ağaçların başında kayın ağacı gelmektedir. Kayın ağacının kutsallığı, Tanrı Ülgen tarafından Umay Ana'yla beraber gökten indirildiğine dair inanıştan gelmektedir (Yıldırım 2012: 2107). Kayın ağacına yüklenen kutsal değer temelinde Türklerin sosyal yaşantısı olduğu düşünülmektedir. Zira Türkler en iyi ve sağlam oklarını ve toz dedikleri yay kılıflarını kayın ağacından yapmaktaydı (Ögel 2003: 92). Türklerin kayın ağacı gibi meşe, çınar, karaağaç, gürgen, servi, çam, kızılçam, karaçam, kavak, söğüt, elma gibi ağaçları da kutsal olarak kabul ettiği görülmektedir. Kutsal ağaçlarla ilgili inanışların İslamiyet'ten sonra Alevi-

⁵ Korkmaz Hasan Efsanesi konusu itibarıyla memorat türüyle yakınlaşsa da bu konuda Çobanoğlu'nun: "Memoratlardan ve efsanelerin aynı mahalde ve aynı tecrübeye dair ürünlerin varlığı ilk anda akla memoratların birkaç kuşak sonra kişisel veya şahsa bağlı özelliklerini kaybederek efsaneleştiğini akla getirmektedir" (2015: 35) ifadeleri büyük önem taşımaktadır. Zaman içerisinde Korkmaz Hasan'ın olağanüstü tecrübesinin efsaneleştiği söylenebilir.

Tahtacı ve Yörük toplulukları içerisinde varlığını koruduğu görülmektedir (Bayat 2007b: 178). İnan, ağaç ve orman kültürünün, geçimini orman mahsulleri ve avcılıkla sağlayan ilkel toplulukların yaşadığı devrin bir hatırası olduğuna inanır (1986: 62). Geçimini ağaç kesmekle sağlayan Tahtacılar, işlerine başlayacakları zaman ağaçlar için dualar okurlar, yılın ve haftanın belirli zamanlarında (Muharrem ayında ve salı günleri) kesinlikle ağaç kesmezler. Yörüklerde de Tahtacılar gibi ağaçlara büyük bir saygı duyulur (Ocak 2002, Roux 1970'ten: 135).

Türk mitolojisi ve İslam inancında ağaca verilen değer sonucu bir ağaç kültü meydana gelmiş ve bu kült etrafında birçok inanış ve halk anlatısı meydana gelmiştir. Aksaray'da anlatılan ağaçlarla ilgili efsaneler bu anlatılara örnek olarak gösterilebilir. Ağaçlar hakkında derlenen altı efsanenin beşinde olağanüstü özellik gösteren ağaçlara yer verilmiştir. Diğer efsane ise ağacın isminin nereden geldiği hakkında anlatılan açıklayıcı efsanedir. Alıç Ağacı Efsanesinde Akpınar köyündeki Harun Dağı'nda bulunan üç ağacın namaz kıldığı, Asma Efsanesinde El Hac Abdurrahman Efendi Türbesi'ndeki yedi sene meyve vermeyen bir asma ağacının kesileceğini anlayınca meyve verdiği, Kanlı Pelit 2 Efsanesinde Ervah Kabristanlığı'ndaki pelit ağacının sökülmesi sırasında yaşanan olumsuzluklar, Kanlı Pelit 3 Efsanesinde pelit ağacının bedduayı gerçekleştirme rivayet edilmektedir. Kanlı Pelit 1 Efsanesinde ise Kanlı Pelit isminin nereden geldiği anlatılmaktadır. Aksaray efsanelerindeki bazı ağaçların keramet sahibi velilerin türbelerinde bulunması bu efsanelerin Türk mitolojisinin yanı sıra veli kültüründen de etkilendiğini göstermektedir. Selvi Ağacı Efsanesinde ise Yusuf Hakiki Baba Türbesi'ndeki altı yüz yıllık selvi ağacının yanından geçen su arkının kurummasına rağmen yaşamaya devam ettiği anlatılmaktadır. Genellikle mezarlıklara dikilen selvi ağacı, uzun boyu ve her daim yeşil kalması sebebiyle ebediyetin sembolü olarak düşünülmektedir. Onun daima yeşil kalması ata ruhlarının cennet olduğunun kanıtı olarak algılanmaktadır. İnanışa göre, selvi ağacı sayesinde ata ruhları göğe ulaşmakta, Tanrı'nın kutu ise aşağı inmektedir (Ergun 2012: 294). Mitolojik inanışa göre; Selvi Ağacı Efsanesine konu olan Yusuf Hakiki Baba Türbesi'ndeki selvi ağacının kurumaması, zatın ruhunun cennete olduğunun kanıtı olarak düşünülebilir.

Tarihin eski devirlerinden beri gökyüzüne yakınlığı sebebiyle yüksek dağlar ve tepeler ilahların mekânı olarak düşünülmüştür. Hemen her milletin kutsal bir dağı veya tepesi vardır. Bu konuda, Yunanlılar'ın Olimpos Dağı, Türkler'in Ötüken Dağı, İslam milletlerindeki Kafdağı örnek olarak gösterilebilir (Ocak 2002: 114). Türkler, Orta Asya'daki dağlara 'mukaddes, mübarek, büyük ata, büyük hakan' anlamlarına gelen 'Han Tengri, Kayra Kaan, Bayın Ula, Iduk Art Buztağ Ata' gibi isimler vermişlerdir (İnan 1998b: 253). Oğuzların, dağların birer ruhu olduğuna inandığı için büyük dağlara kişi ismi vererek onları kişileştirdiği düşünülmektedir. Aksaray'da derlenen dağlarla ilgili efsanelerin hepsinde (Harun Dağı, Hasan Dağı 1-2-3) dağların kişi ismi almış olması bu uygulamanın devam ettiğini göstermektedir. Ögel (1971: 294-295), Türk toplumlarındaki dağların kişileştirilmesini animizm kavramıyla ifade etmiş, konu ile ilgili Manas Destanı'ndaki 'dağların büyük bahadırlar gibi, bahadırların da bir dağ gibi görünmesini, Göktürk Yazıtları ve Dede Korkut kitabındaki bazı yerleri örnek olarak göstermiştir. Kişileştirilen dağlara, insanlara ait özellikler yüklenir. Özellikle dağların himâye edici ve koruyucu özelliği ile ilgili çeşitli efsaneler oluşturulur. Harun Dağı Efsanesi de bu efsanelerden birisidir. Efsanede, fırtınalı bir günde dağa sığınan kişiyi dağın muhafaza etmesi, kişinin sabah hiçbir şey olmamış gibi uyanması rivayet edilmektedir.

Aksaray'da bulunan dağlardan en meşhuru şüphesiz ki Orta Anadolu'nun en yüksek zirveli dağı olan Hasan Dağı'dır. Şarkılara, şiirlere ve efsanelere konu olan Hasan Dağı'nın zirvesinde bu dağa ismini verdiği düşünülen Hasan Baba'nın mezarının bulunduğu inanılır (Peker 2015: 163). Türk mitolojisi ve kültüründe her yerin bir iyisi olduğu düşünülmektedir. Hasan Dağı 2 Efsanesi, Alptekin (2014: 86)'in dağlara bağlı olarak anlatılan efsane sınıflandırmasına göre 'Dağın bir iyisi (sahibi) vardır' maddesiyle ilişkilendirilebilir. Hasan Dağı 2 Efsanesinde Türk mitolojisiyle bağlantılı bir diğer unsur, kahramanın ibadet için yüksek bir dağ olan Hasan Dağı'nı seçmesidir. "Dağın yüksekliği itibarıyla, Tanrı yukarıda olduğu inancından hareketle ona yakın olduğu inancı vardı. Yüksek dağların tepelerinde

insanın kendisini Tanrı'ya daha yakın hissedeceği inancı yaygındır" (Kalafat 2018: 131). İbadet için yüksek yerlerin seçilmesinin temelinde, göğe yakın olan dağ ve tepelerin Tanrı'ya haber götürdüğüne dair inanıştır (Ögel 1993: 298-299).

Aksaray'da dağ kültürü çevresinde açıklanabilecek diğer efsaneler, tepeler ile ilgili efsanelerdir. Bayram Tepesi Efsanesi, bazı tepelerin ilişkilendirildikleri insanların kutsiyetine ortak olma özelliği hakkında anlatılmış, atalar ve dağ kültürü kapsamında değerlendirilmiştir. Tepeler hakkındaki bir diğer efsane olan Geyik Sütü Efsanesinde, Hasan Dağı'nın kuzey tepesinin bir bölümündeki toprağa bir geyiğin sütünün akması sebebiyle bu toprağın kırmızı renk aldığı rivayet edilmektedir. Yine rivayete göre bu topraktan yiyen kadınların çocuk sahibi olacağına inanılır. Türk mitolojisindeki geyik sütünün iyileştirici niteliğinin bulunduğu düşüncesi Şamanizm inancına dayandırılabilir. Güçlü şamanların, şaman olma ayini sırasında geyik sütü içtikleri düşünülmektedir. Şamanizm temelli bu inancın halk anlatılarına yansıdığı, geyik sütü içerek iyileşildiğine dair birçok efsane anlatıldığı görülmektedir (Yıldız 2011: 25).

Aksaray'da anlatılan dere, pınar ve göller ile ilgili efsaneler su kültürü ile bağlantılıdır. Yer-su kültürü Köktürk kitabelerinden anlaşıldığına göre 8. yüzyılda devletin resmi kültürlerinden biri olmuştur (İnan 1998a: 491). Türk yaratılış mitinde kozmos sudan türemiştir yani yaratılışın başlangıç unsuru sudur. Bütün canlılar sudan yaratılmıştır. Yaratılışın temel noktası olduğuna inanılan su, Türk mitolojisinde önemli bir konum üstlenmiştir (Bayat 2007b: 248). Su, efsanelerde genellikle insanoğlunun ölümsüzlük arayışında bir çare, varlıkların ölümsüzlüğünü sağlayabilecek yegâne güç olarak yer almıştır (Karakaş 2012: 2151). Suyun kutsal bir ruhu (iyesi) olduğu inancı animizm ile bağlantılı olup bu ruhun bereket getirdiğine inanılır. Su cinlerinin kızdırılmaması gerektiğine inanan Türkler, sular için özellikle volkanik göller için kurban ve adak sunarlar (Kaya 2015: 64). Aksaray'da göllerle ilgili anlatılan iki efsanenin de volkanik bir göl olan Acıgöl ile ilgili olması bu inancın bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Aksaray'da tabiat ile ilgili anlatılan efsanelerin bir bölümü de taş kültürü etrafında gelişmiştir. Türklerde İslam'dan önce benimsenmiş taşlarla ilgili inançlar ve adetler bulunmaktaydı. Bu taşlardan birisi yağmur taşı olarak da bilinen yada taşıdır. Taşla ilgili inanç ve uygulamaların temelinde, Türklerin dünyanın yaratılışı efsanesindeki kutlu dağ (kutlu kaya) olarak belirtilen kayalıklar vardır (Tanyu 1968: 34). Ölen atalara bağlı olarak düşünüldüğünde taş ve kayaların eskiden insan olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır (Peker 2015: 168). Göğtaş Efsanesine konu olan kayalıklar bu kapsamda değerlendirilebilir. Efsanede, halkın evliya mezarı olarak gördüğü büyük bir kaya olan Göğtaş için içinden kötü düşünceler geçiren bir kişinin çarpılıp üç gün içinde öldüğü rivayet edilir. Veliye ait maddi unsur olan mezar taşının zamanla onunla bütünleştiği, onun kerametlerine ortak olduğu görülmektedir. Türklerde taşlarla ilgili bir diğer inanış taşların canlı olduğu ve hareket edebildiğidir. Bu tür hareket eden taşların gökten geldiğine inancı, kozmik bir bilginin mitolojiye yansımasıdır. Bütün bu düşünceler taşın sırlı bir niteliğe sahip olmasıyla bağlantılıdır (Bayat 2007b: 232). Göğtaş Efsanesinin taşlarla ilgili mitolojik bu inancın bir ürünü olduğu düşünülmektedir. Efsanede, Göğtaş'ın yürüdüğü, bunu gören bir çobanın korkusundan öldüğü rivayet edilir. Olay üzerine toplanan köylüler taşı eski yerine götürse de taş geceleri ayaklanıp geri dönmektedir.

Mağara, mitolojik inançlarda gizli âlemle bu dünya arasındaki geçidi temsil eder. Eski Türkler tarafından gökyüzüne ve Tanrı'ya adanan kurbanlar mağaralarda kesilirdi. İnanışa göre kağan, her yıl devlet büyükleri ve bir kurtla beraber atalar mağarasını ziyarette bulunur. İlahi kökenli olduğu düşünülen bu kurt mağarada on erkek yavru dünyaya getirir. Bu kurtlardan birisi Göktürk Devleti'nin kurucusu olur (Beydili 2003: 367). Mağaradan çıkma ve kurttan türeme öğeleri ile oluşturulan bu efsane, Göktürklerin devlet mitolojisi olarak görülmektedir (Gültepe 2015: 565-566). Türklerin ilk babasının bir mağarada yaratıldığı hakkında bir efsane anlatılmaktadır. Ulu Han Ata Bitikçi adlı efsaneye göre, ilk çağdaki seller Karadağcı adlı dağdaki mağaraya çamur sürükler ve bu çamurları insan kalıbına benzeyen

yarıklara döker. Güneşin pişirdiği çamur yığını üzerinde dokuz ay boyunca rüzgar eser. Dört unsurun birleştiği bu yaratıktan dokuz ay sonra insan şeklinde bir mahluk çıkar (İnan 1986: 21).

Türk kültüründe mağaralar hazinelerin saklandığı yerlerdir ve bu hazinelere işin tılsımını bilenler ulaşabilir. Bu mağaralardan bahseden en eski anlatılardan biri Dede Korkut Kitabı'nın Basat hikâyesinde, Basat'ın Tepegöz ile savaşıma sahnesinde geçer. Bu hikâyede, hazine avcısı girişi kılıçlarla tutulu mağaradan aldıklarını geri verdiği takdirde dışarı çıkabilir (Boratav 2012: 106). Aksaray'da anlatılan Haramiler Mağarası Efsanesinde söz konusu mağarada bulunduğu inanılan bir hazineden bahsedilir. Bu hazinenin, mağara sahibi cinler tarafından korunduğuna inanılır. Efsane, Türk kültüründeki iye kavramıyla da açıklanabilir. İye ya da bir varlığın sahibi olarak algılanan ruhlar, insanları koruyan iyi iyeler ve onlara zarar veren kötü iyeler olarak iki kısma ayrılmaktadır (Bayat 2007b: 142). Efsaneye göre, Haramiler Mağarası'na girmek isteyenlerin başına çeşitli felaketler geldiğine inanılır. Bu bilgiler ışığında Haramiler Mağarası'ndaki varlığın insanlara zarar veren kötü iye olduğu söylenebilir. Saray Mağarası Efsanesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. Efsaneye göre, Kızılkaya köyündeki saray adı verilen mağarada cinlerin ve perilerin yaşadığı rivayet edilmektedir. Türk halk kültüründe kimi zaman mistik alanlar olarak kabul edilen mağaralar dünyadan, dünya dışı mekânlara açılan kutsal merkezler olarak görülür (Bars 2017: 76-77). Kırk kızın bir düğün âdetini yerine getirmek için girdikleri mağaradan geri çıkamaması ve kaybolması hakkında anlatılan Kırk Kızlar Mağarası Efsanesi, bu bağlamda değerlendirilebilir. Dünyadan bilinmezliğe geçiş kapısı olarak mağaralar, insanların mistik yolculuğunun gerçekleştiği sihirli mekânlardır.

4. Olağanüstü Varlık, Güç ve Olaylarla İlgili Efsanelerdeki Mitolojik İzler

Aksaray'da anlatılan olağanüstü varlık, güç ve olaylarla ilgili efsaneler, kader ve ölüm ile ilgili efsaneler, olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler ve şekil değiştirme efsaneleri olmak üzere üç bölüme incelenmiştir.

Kader ve ölüm ile ilgili efsaneler, kahramanların trajik ölümleri hakkında anlatılmaktadır. Kadersiz Gelin Efsanesinde eşini kaybettikten kısa bir süre sonra üzüntüsünden ölen bir gelinin ruhunun evini terk etmediği, gelinlikler içerisinde evinin damında görüldüğü rivayet edilmektedir. Gelinin ruhu, Türk mitolojisindeki ev iyesi kavramıyla ilişkilendirilebilir. Damda ya da tavanın kirişleri arasında yaşadığına inanılan ev iyesinin uzun saçlı, beyaz sakallı ihtiyar ya da kadın donuna girdiği varsayılır (Bayat 2007b: 267). Evlerin koruyucusu olan iyelerin, özellikle hırsızları yaşadığı evden uzak tutmaya çalıştığına inanılmaktadır. Gökalp, şu ifadelerde ev iyelerinin evleri nasıl koruduğunu izah etmiştir. “Evlerin taarruzdan masûniyetini temin eden de ev perisidir. Hırsız, eşikten giremez; çünkü eşik onu çarpar. Evin pencereleri de eşiklidir; binâenaleyh onlar da tekin degildir” (Gökalp 1976: 48).

Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler bölümünde albastı, ak sakallı, dev, kırk bastı gibi varlıklar hakkında anlatılan sıradışı efsanelere yer verilmiştir. Bu efsanelerde geçen varlıkların büyük bir bölümü olumsuz mitolojik varlıklar olarak kendisini göstermektedir.

Türk topluluklarının hemen hepsinde rastlanan albastı ruhu, Türk mitolojisinde oldukça önemli bir yer tutan Türk-İslam halk anlatılarında çok eski dönemlerden günümüze kadar varlığını devam ettirebilmiş inanç unsurlarından biridir. Kırgız – Kazak Türklerine göre albastı, kara albastı ve sarı albastı olmak üzere iki çeşittir. Sarı albastı genellikle sarışın bir kadın suretinde lohusalara musallat olup onların ciğerlerini alarak suya atar. Baksıların okumasıyla sarı albastı alt edilebilir. Kara albastı ise kendilerini görebilme gücüne sahip ocaklı adamlardan başkasından korkmaz. Kara albastı, sarı albastıya göre daha ciddi ve ağırbaşlı bir ruhtur (İnan 1998a: 259-260). Aksaray'da derlenen al ruhu ile ilgili üç efsane de sarı albastı ruhu ile ilgilidir. Albastı Efsanesine göre, Güzelyurt'ta kimi kimsesi olmayan lohusa bir geline al basar. İri yarı bekçi görünümünde olan albastı, kadının ciğerini söküp ırmağın kenarında közleyerek yer. Kalafat'a göre: “Su merkezli bir iye olan alkarısı, inanca göre su kenarlarında yaşamakta veya kapıp kaçırdığı yeni doğum yapmış annenin veya bebeğinin ciğerini su kenarlarında yemektedir” (2018: 144).

Türk halk inancında albastı ruhunun, lohusa kadınlar gibi atlara da musallat olduğu düşünülmektedir. Albastı, geceleri atlara binerek şafak sökene kadar atları ahırlarından çalmaktadır. At sahipleri, sabahları atlarını ter içinde ve yeleleri örülmüş bir şekilde gördüklerinde albastının musallat olduğunu anlarlar (Boratav 2012: 32). Aksaray’da anlatılan Al Avradı Efsanesinde Yapılcan köyünde atlara musallat olup onların kuyruklarını ördüğü rivayet edilen bir varlıktan bahsedilmektedir.

Aksaray’da al ruhu hakkında anlatılan diğer bir efsane Karabasan Efsanesidir. Efsanenin ismi karabasan olmasına rağmen söz konusu varlık al ruhu özelliği göstermektedir. Efsaneye göre, Karakuyu köyünde yaşayan bir kadın, kendisine güzel bir gelin şeklinde görülen varlığın göğsüne iğne saplayarak onu yakalar. Bu varlık aylarca o eve hizmet eder. Döşündeki iğne çıkarıldığı zaman ortadan kaybolur. “İnanışa göre, lohusanın veya bebeğin ciğerini yemeye gelen alkarısı, birtakım hilelerle yakalanıp, göğsüne bir iğne saplanırsa, tekrar eski yerine dönemeyiz, o aileye hizmet etmek zorunda kalırmış” (Şimşek 2017: 108). Yakasına iğne takılarak yakalanan albastının serbest bırakılması durumunda eve bereket getireceğine dair inanç onun ev koruyucusu fonksiyonunun bir kalıntısıdır. Tüm olumsuz mitolojik varlıklarda olduğu gibi albastı da demir ve demirden yapılmış eşyalardan korkar ve bu tür eşyalar karşısında yenik düşer. Bu inancın temelinde; ocak, ateş ve dolayısıyla evin koruyucusu olan albastının ataerkil yapıya geçişteki erkliğini kaybetmesi bulunmaktadır.⁶ Evin yöneticisinin erkek olarak değişmesi albastının erkeklerden ve onu evden uzaklaştıran demircilerden korkmasına sebep olmuştur (Bayat 2007b: 323-328).

Doğum ile ilgili zarar verdiği inanan inançlardan bir başkası kırk bastı inancıdır. Bu inanca göre, doğumdan sonraki kırk günlük süre lohusa kadın ve yeni doğan bebek için tehlikeli görülmektedir (Bayat 2007b: 341). Kalafat (2018: 172-173)’a göre kırk inancının al karısı inancıyla yakın bir ilişkisi vardır. Kırk, kara bir iye olmaktan ziyade kara iyelerden al karısının etkileyebilme dönemi ile ilgili süreç etrafında oluşmuş bir kültürdür. Bu kült çevresinde olduğu düşünülen Kırk Basması Efsanesinde, Sofular köyünde yaşayan yeni doğum yapmış bir kadına allı pullu kıyafetler içerisinde kırk bastı görünür. Kadının kocası odaya girince varlık ortadan kaybolur.

Mitolojide orta tip insan yoktur. İnsanlar, kahramana yardım eden iyiler ve ona düşmanlık eden kötüler olarak ikiye ayrılır (Bayat 2005: 114). Aksakallı, Türk mitolojisindeki kahramana yardım eden iyi güçlerden biridir. Türk halk anlatılarında aksakallı tipinin en önemli yansımalarından biri Oğuz halkının atası ve bilirkişisi olarak kabul edilen Korkut Ata ya da Dede Korkut’tur.

Resül aleyhi’s-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi, ne der ise olur-ıdı, gayibden dürlü haber söyler-idi. Hak taâla anun gönline ilham eder-idi. Korkut Ata eyitdi: “Ahır zamanda hanlık gerü Kayıya dege. Kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamet kopınca.” Bu dedügi Osman neslidür, işde sürilüp gedeyorır. Ve dahı neçe buna benzer söz söyledi. Korkut Ata kavminun müşkilini halleder-idi. Her ne iş olursa Korkut Ataya tanışmayınca işlemezler-idi. Her ne ki buyursa kabul ederler-idi, sözün tutup tamam ederler-idi (Kaçalın 2017: 29).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Korkut Ata; yol gösterici, bilinmeyeni bilen, söyledikleri er ya da geç çıkan, Allah tarafından gönlüne ilham verilen bir aksakallıdır. Aksaray’da anlatılan Aksakallı Efsanesindeki varlık, Korkut Ata ve Hz. Hızır ile benzer özellikler taşımaktadır. Aksakal; Türk dünyasında ve günümüzde bilgelik, yücelik, saygı ve tecrübe anlamında kullanılan bir terim hâline gelmiştir. Atalar ruhuna sahip bu kişi, ak sıfatıyla yıllanmış bir tecrübeyi sembolize etmektedir (Alsaç 2018: 21). Aksaray’da derlenen Aksakallı Efsanesinde, Yeşilova’da aksakallı bir dedenin çocuğu olmayan kadının sıkıntısını hissederek ona yardımcı olması rivayet edilmektedir.

⁶ Altay Türklerinde, ateşin etrafında toplanan ailenin mutluluğunun, ateşin alevlerinden çocuğa geçeceği düşünülmekte bu ve benzeri sebeplerden dolayı Altay ailelerinin asıl unsuru, evin ocağı ve bu ocakta yakılan ateş olarak değerlendirilmektedir (Dilek 2007: 35).

Dev, Hint-Avrupa milletlerinin inanç sisteminde ve Türk toplumlarının sözlü kültüründe önemli bir yere sahip olan koca vücutlu, çok başlı olarak tasvir edilen mitolojik karakterlerden biridir (Beydili 2003: 168). Türk sözlü kültüründeki en önemli örneklerinden birisi Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Tepegöz'dür. Mitolojik dev karakteri; Türk destan, masal ve efsanelerinde iki farklı şekilde kullanılmıştır: Fransız masallarındaki insan yiyen dev Ogre, Fransız masallarındaki Giant. Türk halk anlatılarında daha çok insan yiyen dev anası olarak tabir edilen Ogre'ye benzer bir dişi dev yer almaktadır (Boratav 2012: 62). Aksaray'da derlenen Dev 1 Efsanesindeki varlık Ogre tipi bir dev anası olarak nitelendirilebilir. Efsanede, Sevinçli köyünde yaşayan herkesi yiyen bir dev anasının, kardeşi Ali tarafından 'aslan tut kaplan yırt tüyü' yardımıyla nasıl öldürüldüğü anlatılmaktadır. Masalarda sık görülen tüyü tüye sürterek felaketlerden kurtulma motifinin efsanelere yansması veli kerameti olarak görülmektedir (Göde 2002: 320). Dev 2 Efsanesinde ise, Genç Osman köyünde bir mağarada yaşayan bir dev, köyden bir kadını kaçıtır ve mağarasında en güzel meyvelerle, yiyeceklerle besler. Köylüler zaman içerisinde kadının yaşadığı mağarayı bulup dev öldürünce kadın çok üzülür. Devlerin genellikle sulara, ormanda ya da mağaralarda yaşadığına inanılmaktadır. Devlerin yaşadığına inanılan mağaralar oldukça büyüktür ve bu yerler onların sarayına giden yolun ağzı sayılır (Taner 1993: 231). Türk masallarında mağarasında kendi hâlinde yaşayan devler, her zaman olumsuz olarak tasvir edilmez. Onlar da insanlar gibi yaşar, evlenir, çocukları olur, yemek pişirir. Yaşadıkları yerlerde değerli eşyalar, çeşitli meyve ve yiyecekler bulunur (Günay 1983: 32). Bu bilgiler ışığında Dev 2 Efsanesindeki devin, Türk masallarında karşılaşılan olumlu özellikler gösteren bir varlık olduğu söylenebilir.

İnsanlar, karşısına çıkan ve ne olduğunu ifade edemediği varlıkları cin kavramı ile açıklamışlardır. Efsanelerde cinlerin insan, hayvan ve eşyaların donlarına girdiği anlatılmaktadır. Bu efsanelerde cinlerin insanları korkutmak ya da onlara zarar vermek için genellikle oğlağa dönüştüğü görülmektedir (Yeşil 2015: 270). Aksaray'da anlatılan şekil değiştirme efsaneleri, cinlerin köpek, oğlak, hayvan-insan karışımı varlıkların donuna girmesi hakkındaki efsanelerdir. Türk mitolojisinde Tanrı safında yer almayan ve Erlik'i temsil eden kara iyeler, şekil değiştirme gücüne sahiptir. Kara iyeler genellikle 'kara köpek, kara kedi, kara keçi', ak iyeler ise kuş özellikle güvercin donuna girerler (Aslan 2004: 41). Aksaray'da anlatılan şekil değiştirme efsanelerindeki ak iyelerin Murat Kuşu ve Nigah Hatun efsanelerinde güvercin⁷, kara iyelerin Duran Bey'in Köpeği, Kara Köpek, Erkek Oğlak ve Öz efsanelerinde kedi, köpek ve oğlak donuna girmesi mitolojik bu inancı doğrulamaktadır.

Sonuç

Toplumların inanç sistemiyle doğrudan bağlantılı olan sözel ürünlerin, öncelik – sonralık ilişkisine göre birbiri üzerinde birtakım izler bırakması oldukça doğaldır. Söz konusu metinler incelendiğinde, ilkel toplum insanının değerler sistemini yansıtan mitlerin inanç ürünü olan efsaneleri konu, motif, inanç ve bu inanca bağlı uygulama alanlarında etkilediği açıkça görülmektedir. Bu etkileşimin temel nedeni, her iki türün de bir inanç etrafında şekillenmiş olağanüstü unsurlarla çevrili anlatılar olmasıdır.

Türklerin eski inancı; Gök Tanrı inancını, şamanlığın sihir ve büyü sistemini, atalar ve tabiat kültlerini, iye kavramını, totemizm ve animizmi içine alan geniş bir sistemdir. Toplumların inanç sistemleri değişse de, eski inanç unsurlarının kültürel bir çok alanda varlığını devam ettirdiği ya da yeni inanç unsurlarıyla harmanlanarak farklı bir özellik kazandığı görülmektedir. Türkler tarih sahnesi boyunca birçok farklı dini kabul etmiş olsa da eski inanç sisteminin, yeni inanışlarını etkilediği söylenebilir. O halde, Türk toplumlarının inanç ürünü olan efsanelerde, ilkel zamanda sahip oldukları değer yargıları ve inançların oluşturduğu mitolojik sistemden etkiler görmek kaçınılmazdır.

⁷ Türk kültüründe ruh, kuş şeklinde tasvir edilmektedir. Tanrı'nın iyi ruhlarla birlikte gökte, kötü ruhların ise yer altında olduğuna dair inancın sonucu olarak Tanrı katına varabilmenin uçarak mümkün olabileceği düşünülmekteydi. Bu sebeple, Türkler cennete 'uçmak' demekteydi. Efsanelerde zor durumda kalan âşıklar kuş olup uçmak, Tanrı katına ulaşmak ister. Bu tür efsanelerdeki kuş türü genellikle güvercindir. Güvercin kelimesinin (göğercin) gök ve dolayısıyla Gök Tanrı inancıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir (Aslan 2004: 39-40).

Anadolu'nun kültürel açıdan önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Aksaray'da anlatılan efsanelerin, Türk mitolojik sistemiyle yakından bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlantı incelendiğinde, Şamanist döneme ait birçok unsurun İslamî inanç sistemi içerisinde örtük olarak varlığını devam ettirdiği, belirli zamanlarda halk anlatılarıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Aksaray efsanelerinde mitolojik unsurlar en belirgin olarak; tabiat kültürlerinden beslenen ağaç, dağ, tepe, su, mağara, taş ile ilgili metinlerde, atalar kültüründen izler taşıyan zamanla veli kültü içerisinde değerlendirilen kutsal şahıslar ile ilgili metinlerde ve alkarısı, dev, cin, kırk basması gibi olumsuz mitolojik varlıklar hakkında anlatılan olağanüstü varlıklar ile ilgili metinlerde görülmektedir. Sonuç olarak; mitoloji – efsane arasındaki ilişkiden yola çıkarak günümüzde Türk mitolojisine ait unsurların Aksaray sözlü kültüründe canlılığını koruduğu, bu unsurların İslami çizgide olduğu kabul edilmek suretiyle inanç olarak yaşatıldığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat, (2014), *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alsaç, Fevziye, (2018), Dede Korkut Hikayeleri'nde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler. *Littera Turca*, 4(1): 17-35.
- Aslan, Namık, (2004), "Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine". *Milli Folklor*, 64: 37-43.
- Aydoğan, Tuğba, (2018), *Aksaray Efsaneleri*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Balaban, Tuğrul, (2013), "Kurtağzı Bağlama Geleneği ve Dinî Dayanağı Üzerine: Amasya İli Örneği". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 12-17.
- Bars, Mehmet Emin, (2017), "Türk Destanlarında Mağara Kültü Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52): 75-82.
- Bascom, William Russell, (2003), "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar". (R. N. Aktaş, B. Aktepe, B. Değer, A. Doğan, Y. Özyay, & K. Serdaroğlu, Dü) *Milli Folklor*, (59): 76-95.
- Bayat, Fuzuli, (2005), *Mitolojiye Giriş*. Çorum: Karam Yayınları.
- Bayat, Fuzuli, (2007a), *Türk Mitolojik Sistemi 1 (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, Fuzuli, (2007b), *Türk Mitolojik Sistemi 2 (Kutsal Dişi - Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler - İyeler ve Demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Beydili, Celal, (2003), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Boratav, Pertev Naili, (2012), *Türk Mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)* (1 b.). (Çev. R. Özbay). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Çıblak Coşkun, Nilgün, (2013), "Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin'deki Muğdat Dede Türbesinin İncelenmesi". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1): 1205-1219.
- Çobanoğlu, Özkul, (2001), Türk Mitolojisi. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (Cilt 1, s. 5-85). içinde Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul, (2015), *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çoruhlu, Yaşar, (2002), *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Dilek, İbrahim, (2007), "Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler". *Bilig*, 43: 33-54.
- Eliade, Mircea, (2001), *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. S. Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, Mircea, (2014), *Şamanizm*. (Çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ergun, Metin, (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi* (Cilt 1). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 690.
- Ergun, Pervin, (2012), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Göde, Halil Altay, (2002), *Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üni. Doktora Tezi.
- Gökalp, Ziya, (1976), *Türk Töresi* (1 b.). (H. Dizdaroğlu, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 6.
- Gültepe, Necati, (2015), *Türk Mitolojisi - Yeni araştırmalar Işığında* (5 b.). İstanbul: Resse Yayınları.
- Günay, Umay, (1983), "Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 21-46.
- İnan, Abdülkadir, (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)* (3 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir, (1998a), *Makaleler ve İncelemeler I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Abdülkadir, (1998b), *Makaleler ve İncelemeler II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jason, Heda, (1971), "Concerding the 'Historical' and the 'Local' Legends and Their Relations". *Journal of American Folklore*, 84(331): 134-144.
- Kaçalın, Mustafa Sinan, (2017), *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim, (1998), *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Yaşar, (2018), *Türk Halkbilimi İnanç Araştırmaları 4 - Mitoloji*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karadavut, Zekeriya, & Yeşildal, Ünsal Yılmaz, (2007), "Anadolu-Türk Folklorunda Geyik". *Millî Folklor*, (76): 102-112.
- Karakaş, Rezan, (2012), "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4): 2149-2161.
- Karakurt, Deniz, (2011), *Türk Söylence Sözlüğü: Turkish - Turkic Mythology Dictionary / Glossary*. Türkiye.
- Kaya, Muharrem, (2006), Şamanist Türk Mitolojisinin Erzurum Efsaneleri'ndeki İzleri. *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü* (s. 563-572). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kaya, Muharrem, (2015), *Mitolojiden Efsaneye (Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kayabaşı, Onur Alp, (2016), Taşeli Yöresi Tahtacılarının Geçiş Dönemlerinde Mitolojik Unsurlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (78): 139-158.

- Kayabaşı, Rabia Gökçen, (2016), "Altay Yaratılış Miti ile M. Necati Sepetçioğlu'nun Yaratılış Destanının Yüzeysel Yapı Unsurları Bakımından Karşılaştırılması". *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7(22): 229-248.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2002), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri* (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin, (1993), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)* (2 b., Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin, (2003), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Peker, Selçuk, (2015), *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Roux, Jean-Paul, (1994), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları.
- Roux, Jean-Paul, (1970), *Les Traditions des Nomades de la Turquie Méridionale*. Paris.
- Roux, Jean-Paul, (1999), *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, Jean-Paul, (2011), *Eski Türk Mitolojisi* (1 b.). (M. Y. Sağlam, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Sakaoğlu, Saim, (1992), *Efsane Araştırmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Seyidoğlu, Bilge, (1985), *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şimşek, Esmâ, (2017), "Türk Kültüründe "Alkarısı" İnanıcı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler". *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimler Dergisi*, 5(12): 99-115.
- Taner, Nuri, (1993), "Masal Metinlerine Göre Devlerin Anatomik Yapıları, Yaşam Biçimleri ve Masallardaki İşlevleri". *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (s. 231-244). Adana.
- Tanyu, Hikmet, (1968), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Uslu, Bahattin, (2016), *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, (2007), *Kur'an-ı Kerim Meali* (6 b.). (M. Özel, Dü.) İstanbul: Dergah Ofset.
- Yeşil, Yılmaz, (2015), *Türk Sözlü Anlatılarında Şekil Değiştirme*. Ankara: Kalem Kitap Yayınları.
- Yıldırım, Seyfullah, (2012), "Kazak Türklerinin Toponomik Efsaneleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1): 2101-2121.
- Yıldız, Şerife Nilgün, (2011), *Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri*. Elazığ: Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).